

KİTAP TANITIMI & ELEŞTİRİ /BOOK REVIEWS & CRITICISM

Kimlik Mefhumuna Farklı Pencerelelerden Bakmak

Adem Menekşeoğlu

İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Öğrencisi

ademmenekseoglu@gmail.com

Öz

Kimlik, tanımlanması zor, kullanım alanı geniş ve çok boyutlu bir kavramı temsil etmektedir. Bu çalışmada Fırat Mollaer'e ait *Kimlik, Tanınma Mücadelesi ve Şarkiyatçılık* kitabı analiz edilmiştir. Mollaer, kimlik konusunu tanınma mücadelesi bağlamında ele almış ve Edward Said'in şarkiyatçılık çalışmalarından hareketle bu mücadele biçimini şarkiyatçılıkla ilişkilendirmiştir. Böylece kimlik konusunu alışıl gelmiş ele alış biçimlerinden farklı olarak eserine konu edinmiştir. Ayrıca kitapta kimliğin farklılıklarla birlikte kendini nasıl inşa ettiği hususu farklı politika biçimleriyle açıklanmış ve bu sayede kimlik olgusu sadece bir kavramsal olarak değil aynı zamanda bir politika biçimi olarak da incelemeye tabi tutulmuştur. Bu anlamda eserde kimliğin tarihsel, sosyal ve felsefi olarak farklı boyutlarıyla ele alınması, ilerde bu konu ile ilgili yapılacak çalışmalara da çok boyutlu bir yaklaşım kazandırması açısından ilham vermesi muhtemeldir.

Anahtar Kelimeler: Kimlik, tanınma mücadelesi, şarkiyatçılık, kimlik politikaları.

Looking at the Notion of Identity from Different Windows

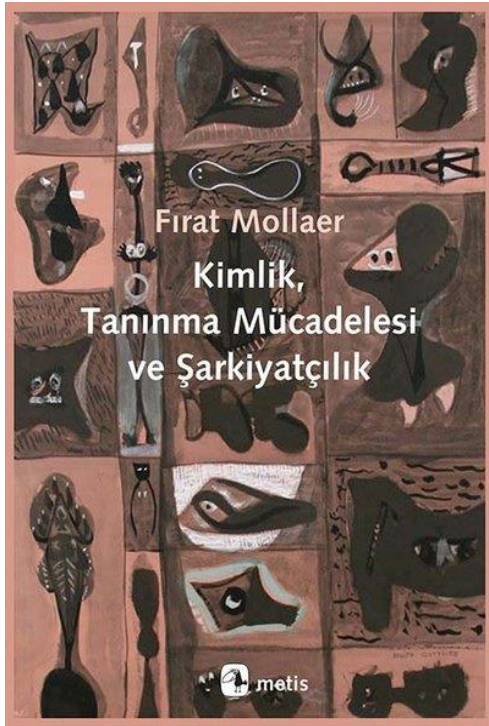
Abstract

Identity is described as a multidimensional, wide-ranging and difficult to define concept. In this paper, the book *Kimlik, Tanınma Mücadelesi ve Şarkiyatçılık (Identity, Struggle for Recognition and Orientalism)* belonging to Fırat Mollaer was analysed. Mollaer addressed the issue of identity in the context of the struggle for recognition. Besides, he related this form of struggle with Orientalism, based on Edward Said's studies on it. Thus, identity became the subject of his study different from the conventional ways of handling it. Moreover, in the book, the issue of how identity constructs itself with dissimilarities is explained in different forms of policy. In this way, the phenomenon of identity has been subjected to scrutiny not only as a conceptual but also as a form of policy. In this sense, it is likely that the identity in the work will be handled with different dimensions historically, socially and philosophically and will inspire the studies to be carried out on this subject in the future in terms of providing a multidimensional approach..

Keywords: Identity, recognition struggle, orientalism, identity politics.

Gönderim Tarihi / Sending Date: 15/10/2020

Kabul Tarihi / Acceptance Date: 02/02/2021

Mollaer, F. (2019). *Kimlik, tanınma mücadelesi ve şarkiyatçılık*, İstanbul: Metis Yayınları, 360 s.

Yazarlık hayatım bana sözcüklerden çekinmeyi öğretti.

En açık gibi görünenleri çoğu zaman en kallesleridir.

Bu sözde dostlardan biri de "kimlik"tir.

Hepimiz bu sözcüğün ne anlama geldiğini bildiğimizi sanırız

ve o sinsi sinsi tersini söylemeye koyulsa da, ona güvenmeyi sürdürür dururuz (Maalouf, 2012: 15).

Kimlik, birçok platformda tartışma meselesi olan ve birçok metnin analiz nesnesini oluşturan konuların başında gelmektedir. Fakat bu denli rağbet gören bir mesele olmasına karşın tanımı, neliği, mahiyeti, işlevi ve imkanı gibi hususları belirlemek oldukça zordur. Söz konusu zorluk, kavramın çok boyutluluğundan ileri gelmektedir. Kimlik, bir kişinin veya bir grubun basitçe kim olduğunu ya da nereye ait olduğunu mu ifade eder? Kimliği belirleyen temel

parametreler nelerdir? Kimliği oluşturan öğeler arasında belli bir hiyerarşiden bahsedilebilir mi? Siyasi/politik alanda nasıl bir rol üstlenir? Kimlik, tüm bu soruların ve daha fazlasının cevaplanmasını gerektiren, indirgemeci bir perspektifle ele alınamayacak bir konudur. Bu anlamda Fırat Mollaer'in *Kimlik, Tanınma Mücadelesi ve Şarkiyatçılık* isimli kitabı kimlik kavramının sömürge topraklarındaki değişen anlamları, kimlikçi düşünme biçimi, tanınma mücadelesi ekseninde kimlik politikaları, Edward W. Said düşüncesinde kimliğin nasıl tezahür ettiği gibi farklı boyutlarına odaklanmaktadır. Teşekkür ve önsöz haricinde dört bölümden oluşan eser 2019 yılında Metis Yayınları tarafından yayımlanmıştır.

Bu çalışma, yazarın İskoçya'da bulunduğu dönemde Glasgow'un merkezi Sauchiehall Caddesi'nde Filistin mücadelesine destek vermek için toplanan bir grup İskoç'un Filistin'den uzakta ve Filistin meselesinin itibar görmediği bu politik coğrafyadaki destek faaliyetlerine tanık olmasıyla filizlenmiştir. Yazar, kimlik meselesini sürgün Edward W. Said'in izinde çözümlenmeye çalışmakta ve amacını şu cümlelerle ifade etmektedir: "Amacım, söz konusu sorunlar hakkında tefekkürün etik-politik sorumlulukla yakından ilgili olduğunu varsayan bir anlayışla, konunun düşünsel canlılığını ve üretkenliğini gösterebilmek, öğretici gerilimlere temas ederek *kimlikçi düşünce* ile *kimliksizleşme* yaklaşımlarına karşı eleştirel çokkültürlülük idealine mütevazı bir kuramsal katkı yapmaktır" (Mollaer, 2019, s.13).

Yazar, kitapta kimliği temel olarak iki farklı bağlamda ele alıp analize tabi tutmuştur: kavramsal olarak kimlik ve bir politika biçimi olarak kimlik. Bu anlamda *Kimlik: Kavram, Anlam, Mesafe* başlıklı birinci bölümde bu iki farklı bağlamı anlamaya yönelik kuramsal bir çerçeve oluşturmaktadır. "Kimlik, varoluşumuza içkin; özdeşlik ile farklılık, aidiyet ile özerklik, güvenlik ile özgürlük, *tikellik* ile *evrensellik* gibi gerilimleri çevreleyen geniş bir politik spektrumda yer almaktadır" (Mollaer, 2019, s.31). Bu noktada Mollaer, Edward Said'in kendi düşüncelerini izah etmek için ileri sürdüğü ve kimlik kavramını farklılık ve

zıtlıkların bir arada bulunmasını ifade eden müzik terimi “kontrapuntal” ile analogi kurarak düşünmeyi önermektedir. Böyle bir düşünce biçimi önermesindeki amaç kimlik kavramının içerdiği farklılık ve zıtlıkları uzlaştırma gereği duymamasından ileri gelmektedir. Ayrıca kimliği sadece bir kavram olarak incelemenin farklı sosyopolitik anlamlarını gözden kaçırmaya sebep olacağını da ifade etmektedir. Kimlik kavramını daha iyi anlamak ve anlamlandırmak için kimlik politikalarına yakından bakmak gerektiğini belirtir ve iki temel politika yapma biçimi tanımlar: bölüşüm politikası ve tanınma politikası. Bölüşüm politikası, ekonomik koşullardan kaynaklanan toplumsal adaletsizlik ve sınıf eşitsizliğini temel alırken tanınma politikası kültürel adaletsizliklerle ilgilidir. Ayrıca bölüşüm politikası evrenselliğe, topyekün insanlığa gönderme yaparken tanınma politikası daha küçük ölçekte tikel bir insana gönderme yapmaktadır. Yazar, bu iki politika biçiminin sentezlenmesi gerektiğini vurgular. Fakat bunun kolay bir iş olmadığını da ekler. Yine bu iki politika biçiminin zihinlerde daha iyi somutlaşmasını sağlamak için cansız bedeni ve delik ayakkabısı ile boylu boyunca yere uzanmış olan Hrant Dink portresi örneğini vermektedir. Hrant Dink’in delik ayakkabılarıyla çekilen ve medyaya da yansıyan o kare, Dink ile aynı görüşü paylaşmayan kesimleri dahi etkilemiş, sosyal adalet duygusunu harekete geçirmiştir. Bu durum bölüşüm politikasının tezahürüdür. Fakat aynı karenin bir de tanınma politikasına karşılık gelen tarafı vardır ki o da Hrant Dink’in aktivist ve Ermeni olmasıdır.

Mollaer, *Tanınma: Fenomenolojiden Politikaya ve Sömürge Alanına* başlıklı ikinci bölümde temel referans noktasını Hegelci tanınma fenomenolojisi olarak belirledikten sonra çağdaş tanınma düşünürlerinden Charles Taylor, Axel Honneth ve Nancy Fraser gibi isimlerin görüş ve fikirleri doğrultusunda tanınma fenomenini irdelemekte ve daha sonra da bu olgunun yapısöküm ve sömürge söylemi kuramlarındaki yansımalarını ortaya koymaktadır. Hegel’in tanınma fenomenolojisinde anahtar kavram özbilinçtir. Özbilinç, ihtiyaç kavramından farklı olarak arzu ve isteği ihtiva etmektedir. Kimlik açısından bakıldığında bu kavram tanınma arzusu biçiminde tezahür eder. Tanınma arzusu ise bir onaylanma ya da toplum tarafından kabul görmeyi gerektirir. Birbiriyle ilişkili bu çıkarımlar bizi Hegel’in tanınma fenomenolojisinin özünü anlamaya sevk eder. Yani Hegel’de tanınma fenomenolojisi karşılıklı tanınmaya tekabül etmektedir. Örneğin efendi-köle diyalektiği bir çelişki barındırsa da birbirini tanıma üzerine kurgulanmıştır. Hegel fenomenolojisinin özünü teşkil eden karşılıklı tanınma Taylor, Honneth ve Fraser için kendi tanınma kuramlarını açıklamada ortak paydayı oluşturmaktadır. Fakat bu üç düşünür kuramlarını farklı bağlamlar üzerine tesis etmişlerdir.

Kimlik mevzusuna Jacques Derrida felsefesinin bir kavramı olan yapısökümcü bir strateji ile yaklaşmak da mümkündür. “Yapısöküm, halihazırda var olan kategorilere dahil edilemeyen, mevcudiyeti “askıda bırakan” bir başkılığın araştırılmasıdır” (Mollaer, 2019, s.92). Yazar, bu noktada yapısökümle ilişkili en önemli terimlerden biri olan *differance*’a başvurur. *Differance*, mutlak özdeşlik ya da mutlak başkılıktan ziyade her ikisini de bünyesinde barındıran bir terimdir. Bu açıdan ele alındığında kimlik için kayda değer bir imkan sunmaktadır. Buna ek olarak yazar Derrida felsefesinin kavram setlerinin Avrupalı olmayan tanınma tartışmalarına da araç sağladığını ifade eder ve şu soruyu sorar: “Peki bir Alman filozofun on dokuzuncu yüzyılın başlarında Batı modernliği bilincine katkı olarak kaleme aldığı *Tinin Fenomenolojisi* yirminci yüzyılın ortasında ‘Avrupalı olmayan’ antiemperyalist bir düşünür tarafından sömürge bağlamında okunursa nasıl bir dönüşüme uğrar?” (Mollaer, 2019, s.101). Bu soruyu yirminci yüzyılın etkili düşünür ve eylemcilerinden biri olan Frantz Fanon’un düşüncelerinden hareketle cevaplamaktadır.

Fanon'a göre sömürgecilik Hegel'in tanınma fenomenolojisinden farklı olarak karşılıklı tanınmanın berhava olduğu bir dünya kurar. Yani ona göre sömürgecilikte Hegel'ci anlamda bir toplumsal kabul görme durumu söz konusu dahi olamaz. Karşılıklı tanınmanın olmayışı da doğal bir şekilde şiddete yönelir.

Dünyalar Arasında: Kimlik, İroni, Bağlılık başlıklı üçüncü bölümde Edward Said düşüncesinde kimliğin bir mesele olarak nasıl ortaya çıktığı hususu; kimlik temsilleri, sürgün fenomenolojisi, Filistinli kimliği ve tikellik-evrensellikten oluşan dört temel bağlam çerçevesinde ortaya koyulmaktadır. Kimlik temsili hususunda Şarkiyatçılığın temsiline nesnesini yansıtmaktan ziyade mevcudiyet kazandırdığını öne süren bir düşünce geleneğinin mirasçısı olduğu belirtilmekte ve Said düşüncesinde temsil edimi şiddet içerse bile dil gibi temel bir unsurun mevcudiyetinden dolayı kaçınılmaz olduğu ifade edilmektedir. Sürgün fenomenolojisi Said'in *Josph Conrad ve Otobiyoğrafide Kurmaca* adlı eserinden hareketle Conrad'ın kimliği üzerinden ele alınmaktadır. Nitekim "Conrad, Said'in nazarında, kimliğin sabit referanslarını hızla yitirdiği bir tarihsel-toplumsal durumun yol açtığı sorun ve fırsatları eşsiz bir biçimde ifade eden sürgün yazarlar kategorisindedir" (Mollaer, 2019, s.149). Edward Said'in en popüler imgelerinden biri olan Filistinli kimliği ise İsrail Devleti'nin 1948 yılında tanınıp kurulmasıyla Filistinlilerin maruz kaldığı her türlü yerinden edilme ve baskı neticesinde ortaya çıkmıştır. Son olarak tikellik-evrensellik meselesinde Said, kategorik olarak evrenselciliği reddetmese de "bütüncülleştirmelere" neden olduğu için sorunlu bulmaktadır. Bunun yerine "tek tek parçaların tekilliğini ve tarihsel somutluğunu hiçbir şekilde ortadan kaldırmayan" (Mollaer, 2019, s.154) bir tarz benimsemektedir. Ayrıca yazar bu bölümde Saidyen üslubun mahiyetini belirledikten sonra İsrail Devleti'nin kurulmasının ardından mülteci haline gelen milyonlarca Filistinliden biri olan Said'in kimlik deneyimlerini tanınma sorunuyla ilişkilendirmektedir.

Kimlik Alegorileri başlığını taşıyan kitabın son bölümünde ise yazar, Edward Said'in *Başlangıçlar* adlı eserini bir kimlik fenomenolojisi denemesi olarak okumaktadır. Bu tarz bir okumayı tasarı kimliği ile birlikte düşünmenin fenomenolojik muhtevasının sosyopolitik izdüşümlerine yönelik bir bakış açısı sağlayacağına inanmaktadır. Çünkü "kimliğin tasarı olarak anlaşılması, başka topluluklarla eşdeğerlilikler oluşturmaya yönelik bir politik tercüme sürecinin yorumbilgisel altyapısını hazırlar" (Mollaer, 2019, s.224). Bu noktaya dair kitapta yazar, Filistin deneyiminin sadece Filistinliler tarafından değil siyahlar, Güney Afrikalılar, Cezayirli, Güney Amerikalılar, Kuzey Amerika yerlileri ve İrlandalıları tarafından da anlaşılıp yorumlanabileceği örneğini vermiştir. Ayrıca, başlangıçların salt edebiyat kuramına ait olmadığını bununla birlikte politik alegori olarak da yorumlanabileceğini şu cümle ile ifade etmektedir: "Said'in fenomenolojik başlangıçlar araştırması, başlangıç fenomeninin edebi (bir esere başlamak), felsefi (tözler üzerine düşünmek), tarihsel (yeni bir dönemin başlaması), kuramsal (bir kuramın başlangıç ilkelerinin belirlenmesi) ve sosyopolitik (radikal bir toplumsal dönüşüm ya da devrim sonucunda yeni bir toplum ve siyaset düzenine geçilmesi) açılarından geniş bir yelpazede düşünülmesini mümkün kılar" (Mollaer, 2019, s.228). Yazar bu bölümü kökenler retoriğine karşı geliştirilen başlangıç mefhumunu merkeze alan Edward Said, Hannah Arendt ve Stuart Hall'un deneyim ve düşüncelerini mukayese ederek nihayete erdirmektedir.

Fırat Mollaer'in doktora tezinin kitaplaşmış hali olan bu eser, kimlik kavramı, kimlik politikasının mahiyeti ve imkanları üzerine özgün bir düşünme denemesi niteliğindedir. Kitap boyunca farklı disiplinlerden birçok düşünürün konu ile ilgili fikir ve görüşlerine yer

verilmiştir. Bu durum bir yandan okuyucuyu yormakta fakat diğer yandan kimlik üzerine kafa yoran sınırlı sayıdaki düşünürlerin fikirlerine hapsolmayı engelleyerek muhayyilesini genişletmektedir. Eseri özgün kılan hususlardan biri kimlik olgusunu literatürdeki alışlagelmiş tek boyutlu ele alış tarzlarının aksine çok boyutlu ve farklı bağlamlarda ele almış olmasıdır. Bu açıdan değerlendirildiğinde eserin kimlik konusu üzerine yapılacak özgün tartışmalara zemin oluşturması muhtemeldir. Belirtmek gerekir ki kitapta felsefe disiplinindeki kavram setlerine ve diğer sosyal bilimlerdeki düşünülere fazlaca yer verilmiştir. Dolayısıyla sosyal bilimler alanında okuma yapmamış okuyucular için eseri anlamak güç olabilir. Fakat daha önce de belirtildiği üzere eser, yazarın doktora tezinin kitaplaşmış versiyonu olduğu için bu durum doğal karşılanabilir.

KAYNAKÇA

Maalouf, A. (2012). Ölümcül Kimlikler, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Mollaer, F. (2019). Kimlik, Tanınma Mücadelesi ve Şarkiyatçılık. İstanbul: Metis Yayınları.